

DEVİRLERİN TEMELİ

Prof. Dr. İLHAN F. AKIN

Atatürk devrimlerini, bir başka deyişle toplum yaşamımızdaki siyasal ve sosyal alandaki büyük atılım ve değişiklikleri, tam anlamıyla çözümleyebilmek için gene büyük lidere dönüp onun devrim anlayışını ortaya koymak gerekir kanısındayız. Atatürk devrimi tanımlarken, *"Devrim var olan kurumları zorla değiştirmektir, Türk ulusunu son yüzyılda geri bırakmış olan kurumları yıkarak, onların yerine ulusun en yüksek uygarlık gereklerine göre ilerlemesini sağlayacak kurumları koymaktır"*¹ diyordu.

Büyük lider gerçek devrimciyi de şöyle tanımlıyordu: *"Gerçek devrimciler onlardır ki, ilerleme ve yenilemeye yönlendirmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki gerçek eğilimi bilenlerdir"*. Ayrıca, son yıllarda gösterdiği harikaların, gerçekleştirdiği siyasî ve sosyal devrimlerin gerçek sahibi olarak da Türk ulusunu göstermektedir.

Bunların yanı sıra, asıl önemli olan Atatürk'ün kurtuluştan sonra hızla "çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı" bir amaç olarak ortaya koyduğunu söylemesidir. Üzerinde durmak istediğimiz, devrimlerin anlaşılması, büyük liderin bu ülkeyi, bu ülkenin insanlarını nereye götürmek istediğinin belirtilmesidir. *"Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimlerin amacı, Türkiye Cumhuriyeti insanlarını tam anlamında çağdaş ve bütün anlam ve biçimleriyle uygar bir toplum haline getirmektir. Devrimlerimizin temel ilkesi budur"*², diyor Atatürk.

Temel amaç, çağdaş uygarlık düzeyine erişmek olduğuna göre, herşeyden önce bu çağdaş uygarlık düzeyinin ne olduğunu belirlemek olacaktır.

Biraz gerilere gidersek, Osmanlı İmparatorluğu zamanında, hiç değilse, Selim III döneminden beri, imparatorlukta bazı yenileşme, toplumun sosyal yapısında batıya yönelik bazı hareketleri gerçekleştirme çabaları görülecektir. Ne var ki, Osmanlı aydını batıya yönelmeyi, günün çağdaşlık düzeyini Osmanlı toplumuna ulaştırmayı, kendi kültür birikimine âdetâ

¹ F.Naci, *Atatürk'ün Temel Görüşleri*, Gerçek yayınları, İstanbul 1968, s. 43'de Afet İnan'dan naklen zikrediyor.

² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, T.İ.T.E. yayını, 1, Ankara 1952, s. 217.

bir saldırı olarak gördüğü için, yenileşme sadece askerî alanda olabilmıştır. Fakat bu alandaki yenileşme bile çeşitli dönemlerde, karşı çıkmalar ve isyanlarla hep yarıda bırakıldı. Mahmut II daha kesin kararlı bir padişah olduğu için, yenileşmeyi, buna bazı değişiklikleri demek daha doğru olacaktır, gerçekleştirmek olanağını bulmuştur. Eğitim alanında açılan okullarla, yönetim alanında bazı uzmanlaşmalarla, bayındırlık alanında giriştiği yapılanmalarla ve hukuk alanında kurduğu yeni kurumlarla bunun örneklerini vermiştir. O günlerde çağdaşlaşmaya daha çok batılılaşma anlamında bakıldığı için, Mahmut II döneminin, bu kavramın daha belirgin olarak ortaya atılacağı “Tanzimat” dönemine, bir başlangıç olduğunu söylemek mümkündür.

Tanzimat, hiç kuşkusuz belli alanlarda yenilikler getirme çabasıdır. Kıta Avrupası’nda 1789 Fransız Devrimi ile yayılan insan olmak onuru ile kişinin özgür olduğu düşüncesi, güvenliği, mülkiyet hakkının korunacağı gibi kavramlar, kenarından köşesinden dahi olsa, Osmanlı toplumuna bir belge ile duyurulmuştu. Osmanlının canı ve malı korunacak, ırzı ve namusu güven altına alınacaktı. Bunun uzun yıllar sadece kâğıt üzerinde kaldığını söylemek, bu belgeyi küçümsemek anlamına gelmeyecektir. Çünkü Abdülmecit de 1856’da çıkardığı bir fermanla 1839’daki fermanında ileri sürülenlerin gerçekleştirilmesi gerektiğini duyurmak gereğini duymuştu.

Fakat Tanzimat bazı önemli kurumları yaşatmış ve yerleşmelerini sağlamıştır. Bu çağdaşlaşma sayılamazdı kuşkusuz, ama batının bazı kurumlarını olması bile, bazı düşüncelerinin yerleşmesine neden olmuştu. Birinci Meşrutiyet sosyal alanda bu düşüncenin somut bir görüntüsü olarak nitelenebilir. Anayasanın yapılması, meclisin açılması tabandan gelen bir baskının, toplumun büyük bir kesiminin isteği olmaktan çok, küçük bir aydın çevrenin çabası sonunda gerçekleşti. Ama batı kurumlarının en önemlisi olan parlamento, bir İslâm ülkesinde ilk defa açılıyordu. Yapılan Anayasa ile padişahın zaten var olan yetkileri şimdi Anayasa ile hukukilik kazanıyorsa da, en azından Osmanlı yurttaşının temel hak ve özgürlüklerinden söz açan bir bölüm de vardı. Anayasanın yapısı, içeriği her açıdan tartışılabilir bir başlangıç gerçekleşmişti. Ne var ki, bütün iyi niyetlere karşılık, bir yılı biraz geçen bir zaman parçası, Meclis’in otuz yıl kadar kapanmasına yetişmişti.

İkinci Meşrutiyet, Anayasa’da yapılan değişikliklerle, kâğıt üzerinde önemli esaslar getirmişti denebilir. Ne var ki, uygulaması onun da sürmedi, Trablusgarp Savaşı, arkasından gelen Balkan Savaşı ve sonunda Birinci

Dünya Savaşı Osmanlı toplumunun batıya yönelik isteklerinin sonunu getirdi.

Büyük bir savaştan sonra ülkesi işgal edilmiş, yıllarca yöneticilerinin baskısı altında kalmış ve sonunda yabancı devletlerin paylaşması arzusu ile yanıp tutuştukları bir ülkenin insanlarını bağımsızlığa kavuşturan bir büyük lider, kurduğu yeni cumhuriyeti, daha kaçan düşmanın yaktığı şehirlerinin yangınlarında dumanlar sönmemişken, bu toplumun insanlarını tam anlamıyla çağdaş ve uygar bir toplum haline getirme mücadelesi içine girdiğini duyurmaktadır.

Bu görülmemiş olağanüstü çaba ile sürdürülecek savaşta çağdaş uygarlık düzeyine varmanın araçları neler olacaktır?

Bunların başında “ekonomik kalkınma” geliyor. Ekonomik kalkınma Atatürk’e göre, belli sınıf ve zümrelerin yararına değil, liberal düzen içinde tüm halka dönük biçimde gerçekleşecektir. Türkiye’de, batıda olduğu gibi, çıkarları birbirleriyle çatışan sınıfların bulunmadığını ve kalkınmanın bütün sınıfları birarada zenginleştiren bir kalkınma olması gerektiğini belirtirken, “imtiyazsız kaynaşmış bir kitle” olarak bütün halkı tek bir parti içinde toplamak istemiştir³.

Aynı anlayışın bir sonucu olarak da, İzmir’te yaptığı basın toplantısında gazetecilerin kendisine partinin hangi sınıfa dayalı olacağını sormaları üzerine Atatürk, “*Hangi sınıf diyor, hepimiz halktan ibaretiz. Partimin adını da Halk Partisi koyacağım*”⁴.

Görüldüğü gibi halkçılık kavramı, Atatürk’te hem sınıf mücadelesine karşı bir araç, hem de İslâmî egemenlik teorisine karşı çıkan ve onun yerini alan lâik egemenlik teorisidir⁵. Böyle bir halkçılık anlayışından geçerek çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın bir başka aracı da “ilim ve fen” olmaktadır. O’na göre çağdaş uygarlık, “ilim ve fen”e dayanmaktadır.

“Ulus”, der Atatürk, “uluslararası alanda başarılı olabilme çabasında, hayat ve kuvvet bulabilecek bilim ve araçları, ancak çağdaş uygarlıkta bulacaktır”. Bu sözlerden anlaşıldığı gibi çağdaş uygarlık hayat ve kuvvet nedeni olan bilime dayanmaktadır. Nitekim, “*Dünyada herşey için, uygarlık için, hayat için, başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir*” - *En hakiki mürşit ilimdir, fendir*-⁶.

³ Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası* 1919-1946-1971, s. 138.

⁴ Falih Rıfkı Atay, *Atatürkçülük Nedir?*, 1966, s. 11.

⁵ Taner Timur, a.g.e., s. 138.

⁶ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, s. 197-240.

Demek ki, halkçılık anlayışından geçen bir oluşum, bilim ve fennin aracılığıyla çağdaş uygarlık düzeyine ulaşacaktır. Böylesine bir gelişmenin öteki aracı olan ekonomik kalkınma da, yukarda söylediğimiz gibi tümüyle halka yönelik olacaktır. Halk sözüyle sınıfsız bir toplumun amaç edildiğini bizzat Atatürk'ün kendisinin açıkladığını görmüştük. Özlenen topluma varmak için içinden geçilecek toplum biçimi de batıdaki demokratik sisteme dayalı ve onun temelindeki liberalizme bağlı olacaktır. Ne var ki Mustafa Kemal, çağdaş uygarlık sözüyle salt bir batı taklitçiliği, kopyacılığı da önermemiştir. Bu görüşünü de şöyle açıklıyor büyük önder: *"Aydınlarımız içinde çok iyi düşünenler vardır. Fakat genellikle şu hatamız da vardır ki araştırma ve incelemelerimize esas olarak çok defa kendi ülkemizi, kendi tarihimizi, kendi ananelerimizi, kendi özelliklerimizi ve gereksinmelerimizi almıyoruz. Aydınlarımız belki bütün cihanı, bütün diğer ulusları tanır, lâkin kendimizi bilmeyiz."*

*"Aydınlarımız ulusumuzu en mutlu millet yapayım der. Başka uluslar nasıl olmuşsa onu da aynen öyle yapalım der. Lâkin düşünmeliyiz ki, böyle bir düşünce hiçbir dönemde başarılı olmuş değildir. Bir ulus için mutluluk olan bir şey diğer ulus için felâket olabilir. Aynı sebep ve şartlar birini mutlu ettiği halde diğerini mutsuz edebilir. Onun için bu ulusa gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü ilminden, keşiflerinden, gelişmelerinden yararlanalım. Lâkin unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz"*⁷. Gazi'nin şu sözleri kanımızca fazla bir açıklamayı, yorumu gerektirmeyecek kadar açık, belirli ve anlamlı. Salt batı uygarlığının yarattığı ortamın biliminden değil, tüm dünya üzerindeki bilimden yararlanmayı öğütüyor, bunu yaparken de ülkemizin temel değerler bütünü, kültür anlayışını ve tarihsel birikimin ortaya yığıldığı bize özgü değerleri de gözden uzak tutmamamız gerektiğini zorunlu bir koşul olarak kabul ediyor. Bu durumda çağdaş dünyanın bilim evreni bizim hiç değiştirmeden alıp kabul edeceğimiz bir model değil, kendi ülkemizin koşullarını değerlendirmede bir yöntem olarak kabul edilmelidir.

Yoksa Atatürk'ün gösterdiği yanlışlığa düşmemek işten bile değil... Bu görüşü Atatürk'ün yakın bir arkadaşı biraz farklı biçimde ama benzer anlamda şöyle açıklıyor: *"Atatürkçülük nedir? Lâyisizm ve eğitim birliği temeli üzerinde, toplum işlerini sadece akıl yolu ile ve değişken ihtiyaç ve şartlara göre yürüten hür batı Türklüğünü kurmak"*⁸.

⁷ A.g.e., s. 141.

⁸ Falih Rıfkı Atay, a.g.e., s. 55.

Mustafa Kemal Atatürk'ün devrim anlayışından yola çıkarak şu vardığımız yere kadar olan görüşlerini toplamak gerekirse, ortaya kalın çizgileriyle de olsa, O'nun yeni Türkiye'yi yaratırken nasıl bir düşünce sistemi içinde yol aldığını, hangi anlayış doğrultusunda eyleme geçtiğini görmek mümkün olur kanısındayız. Gerçekten de, daha ilk mücadele yıllarından öteye Atatürk, hep kendi içinde tutarlı bir sistem içinde hareket etmiştir. Seçimle gelen bir yüce Meclis, bu meclisin içinden çıkacak bir bakanlar kuruluyla bir cumhurbaşkanı, -böylece rejimin siyasal yapısı: Cumhuriyet belirleniyor- bu siyasal yapının dayanağı olarak lâik bir devlet anlayışı ve tüm çabaları, gücünü aldığı halk yaranına (sınıf, zümre gözetmeden) çalışmalar yapacak bir iktidar mekanizması. Öyle ki, ulusun tüm güçleri aynı yönde yürüyüşe geçince, bilim ve fenin yardımıyla çağdaş uygarlık düzeyine ulaşılabilir, ama bu yapılırken de aydınlarla halk arasında ayrılık değil; özdeşlik, kaynaşma sağlanacak, böylece ulusal değerler, kültür hiç gözden uzak tutulmayacak. Bu durumda batının kopyacılığı değil, uygarlığa varmada geçirdiği evrelerden edinilen deneyler ve bilimsel yöntemler bizim koşullarımız açısından ele alınacak, incelenecek. İşte Mustafa Kemal'in yeni bir devleti kurarken kafasında kurduğu dünyanın temel taşları bunlardı.